

hogy a generatív nyelvészet módszereivel (a mondat szerkezet fa-diagrammal történő ábrázolása, a mélyszerkezettel való operálás, a mélyszerkezet és a felszíni szerkezet összefüggéseinek feltárása stb.) jobban le lehet írni ezeket a szerkezeteket és a bennük jelentkező szabályszerűségeket. És ebben igaza is van. Ikola nagy szakértelemmel tesz rendet a finn mondatpótlók bonyolult rendszerében, mondanivalóját érthetően és világosan adja elő. Jól összefoglalja és kritikailag értékeli a korábbi véleményeket. Eredményeit aligha lehet kétségbe vonni.

Nem könnyű objektívan megítélni egy kutató műveinek időtállóságát. Hiszen nincsenek igazán megbízható kritériumok. Ezért inkább kíváncsiságból néztem meg, hogyan vannak jelen Ikola kutatásai az utóbbi évtizedek legfontosabb finn mondattani monográfiájában, illetve leíró nyelvtanában. AULI HAKULINEN és FRED KARLSSON Nykysuomen lauseoppia című monográfiájában Ikola 23 tanulmányára történik hivatkozás, az Iso suomen kielioppi irodalomjegyzékében pedig 24 tétel képviseli tudományos munkásságát. Vagyis mindenképpen maradandót alkotott.

E sorok írója a hetvenes évek elején mint a Turku Egyetem magyar lektora ha nem is közeli, de személyes kapcsolatba került Osmo Ikolával. Akkori benyomásaimat sok évtized után felidézve, azt mondhatom, hogy a szó legjobb értelmében tipikus finn professzor volt: tartózkodó, kevés beszédű és hallatlanul korrekt. Részt vett a Fennicumban a rituális mindennapos kávézásokon, és néha még röplabdázott is kollégáival az egyetem tornatermében.

„Osmo Ikolan elämäntyö on ansiokas luku Turun yliopiston historiaa ja itsenäisen Suomen sivistyshistoriaa.”³ Ezzel a mindenképpen helytálló megállapítással zárul a róla szóló megemlékezés az interneten.

CSÜCS SÁNDOR

Dobó Attila (1955–2016)

Dobó Attiláról csak szabálytalan búcsúztatót lehet írni, mert az életútja, a pályája is szabálytalan volt. Nála sziporkázóbban ötletes, olvasottságban őt meghaladó, legendás nyelvtudását megközelítő embert talán nem is ismertem. Pályája ennek ellenére nem úgy alakult, ahogy alakulhatott volna, nem töltötte be azt a helyet szakmánkban, amelyre predesztinálva volt, szinte minden törekvése szembement azzal, amit más az ő helyében választott volna. De nem biztos, hogy erről nem a szakma tehet, nem biztos, hogy nem a szakma vesztett többet.

³ „OSMO IKOLA életműve értékes fejezete a Turku Egyetem történetének és az önálló Finnország művelődéstörténetének.”

Attila legalapvetőbb jelzője a nonkomformista. Mikor Magyarországon mindenki nyugat felé tájékozódott, akkor ő Ausztriából átköltözött Magyarországra. Mikor megnyílt a világ, és mindenki nyugatra tódult, Attila újra kelet felé orientálódott, Oroszországba, Komiföldre, Szibériába, Baskortosztánba utazott tanítani, tanulni, kutatni, világot látni. Ő tehetett, hiszen européerségéhez kétség nem férhetett, neki semmit nem kellett bizonyítania.

Nonkomformista volt orientációja mellett a tudományos közülethez való viszonya is. Saját elemi érdekeivel szemben sem volt hajlandó megtenni semmi olyat, amit méltatlannak gondolt. Semmilyen rang nem érdekelt, örök ellenzékiként szembement minden formalizmussal, inkompatibilis volt mindenféle hierarchikus szerveződéssel. Már-már önsorsrontón szabad, reguláztalan volt.

Attila minden szempontból megtestesítette a reneszánsz embert. Tudásvágya nem ismert határokat. Nehéz lett volna őt könyvek nélkül elképzelni: konyhájában és az ágya mellett is oszlopokban álltak a szépirodalmi művek, a szakkönyvek, a grammatikák, a szótárak, az albumok. Falta őket, bennük élt. Beszélgetéseinkben folyamatosan hivatkozott rájuk, érvelt velük, bele-belefeledkezett egy-egy gondolatba, és egy ideig mindent ahhoz mért. De tudásszomja nemcsak a könyvekre szorítkozott. Végtelenül nyitott volt a világra, gyermeken csodálkozott rá mindenre, minden érdekelt, mindent meg akart tapasztalni, a maga módján meg akart érteni.

Annak ellenére, hogy a tudomány, amiben a legotthonosabban mozgott, a nyelvtörténet az egyik legmódszeresebb humán diszciplína, Attila érdeklődése, tudása nem feltétlenül volt szisztematikus. Csapongó volt, megkóstolt mindent, ami felkeltette érdeklődését, mindenhez volt érdekes, újdonságnak ható megjegyzése, nonkomformista módon tudott érzékelni és értelmezni mindent. Tudása azonban inkább metaforákban élt, nem szigorúan végigvitt gondolatmenetekben. Egy-egy metaforával meg tudott ragadni, érzékeltetni tudott mindent, akár olyat is, amik a formális logika szabályai szerint talán még nem is voltak igazolva. Sokkal inkább művésze volt a gondolatnak, a tudományának, mintsem mestere.

Éppen ezért nem meglepő, hogy szellemének tényleges létformája nem az írás volt, hanem a szóbeliség. Leginkább beszélgetve tanított, nem az – egyébként alapvetően népszerű – tanórái által. Beszélgetés közben szabadon asszociálhatott, nem volt korlátozva semmilyen szabály által, míg a tanítás szigorúbb, előzetes felépítést igénylő rendszeressége gyakran fárasztotta, sőt esetenként el is kedvetlenítette. A tanórán korlátozva voltak kapcsolatteremtési lehetőségei is, hiszen a magyar iskolarendszerben az egyetemisták „hallgatók”, nem pedig intellektuális útítársak. Márpedig őt a párbeszéd motiválta. Meg is tett mindent, hogy az órák hierarchiáját lebontsa, hogy néha zavarba ejtő ötleteivel meg tudja szólítani, aktivizálni tudja a hallgatókat. Sokszor féltettem attól, hogy csapongó gondolatmenetére, több mint sajátos előadásmódjára nem lesznek nyitottak a

hallgatók, és nyilván volt is, aki nem értette, aki megmosolyogta, mégis sokkal többen voltak azok, akik rajongtak érte, keresték a társaságát.

Igazi, a szó szoros értelemben vett tanítványa éppen ezért talán nincs is, nem mestere, hanem ihletője volt az embereknek. Ha végiggondolom kapcsolatunkat, nekem sem a tanórák jutnak eszembe, nem az ötlik fel, hogy első tudományosnak szánt szövegeimet olvasva hol nyújtott nyilvánvaló útmutatást. Hanem az, hogy sokszor végtelen beszélgetéseinknek köszönhetően hogyan nyitotta meg számomra a(z általa érzékelt) világot, hogyan formálta világlátásomat, hogyan ültetett el bennem gondolatokat, attitűdöket, amikből ma már ki sem tudom szálni, hogy mi benne ő, és mi vagyok benne én.

Érdeklődése nem ismert ugyan határokat, mégis voltak témák, amelyek mindennél jobban érdekelték. Lubickolt a különböző nyelvekben. Soknyelvűsége legendás volt, még sosem hallottam az általa ismert nyelvek felsorolását senki szájából úgy, hogy egy másik jelenlévő legalább egyet-kettőt ne tudott volna hozzáfűzni. Világvevő rádióján ráállt egy hullámhosszra, először azonosította, mely nyelvről, melyik országról van szó, majd grammatikák és szótárak olvasgatása után elkezdte érteni, miről beszélnek. Nyelvi érdeklődése alapvetően összehasonlító és történeti volt, egy-egy etimológia, nyelvi kapcsolat felismerése izgalmas kihívás, kaland volt számára. Közös terepmunkánkon is rendszeresen meg-megszakította a beszélgetést, hogy felhívja a figyelmet egy-egy általa felfedezett szóhasználat mögötti kultúrtörténeti háttérre, kapcsolatra.

Ahogy írtam, Attila nem a módszeresség embere volt, nem végigvitt tervei dicsérik, hanem elsősorban ötletei. Aki dolgozott valaha vele együtt, az tudja, hogy leginkább valaminek a kitalálása érdekelte, a közös ötletelés volt az, ahol maximálisan lehetett rá számítani, a megvalósítás már kevésbé izgatta.

Talán éppen ezért volt annyira gyakorlatiatlan a mindennapi életben is. Elegáns idegenként mozgott a „valóságban”, sokszor volt szüksége segítségre ahhoz, hogy boldoguljon a mindennapokban. Nonkomformista volt a hétköznapi életben is, nála szabadabb embert keveset ismertem: ezért volt egyetemi oktatóként, kutatóként vagabundus, goliard vagy éppen hobó, ha úgy tetszik.

A világnál nyitottabb már csak az emberekre volt. Mint reneszánsz embernek, humanizmusához kétség sem férhetett. Mindenkiel szót talált, lételeme volt a beszélgetés. Ugyanúgy fordult neves professzorokhoz, vagy tolmácsként az akkori köztársasági elnökhöz, mint bármelyik szomszédjához is: őszinte érdeklődéssel. És arra rezonált, ha hozzá is így fordultak. Egy beszélgetés témájának nem intellektualitása, hanem a csevej nyíltsága, őszintesége határozta meg azt, hogy ő mennyire érezte jól magát benne. Elfogadott hiányosságokat, gyengeségeket, hibákat is, legkevésbé a képmutatást tolerálta.

Nyitottságából eredt segítőkészsége is. Halála óta rengeteg helyen hallom, hogy kinek így, kinek úgy segített, kit így, kit úgy támogatott. A segítség számá-

ra természetes volt, nemcsak adni, de elfogadni is egyszerűen, sallangmentesen tudott.

Attila eredendően toleráns volt. Ez inkább zsigeri volt nála, mintsem kidolgozott, intellektuális tolerancia – bár ez sem volt idegen tőle. Nem tudott és nem volt hajlandó az emberekről kategóriákban gondolkodni – semmi nem idegesítette jobban, mint az embercsoportokra alkalmazott *-ság/-ség* képző –, mindenkit csak önmaga alapján ítélte meg.

Az idegenség, a más kultúrához tartozás számára sosem „botrányt” jelentett, hiszen minden nép, minden nyelv érdekelte, mindegyikben kihívást, érdekességet, új kaland lehetőségét látta. A világ tarkasága őt gyönyörködtette, egyedül élhetőnek a sokszínű világot látta, az egyöntetűség, a monolitság rémítette. *Zweisp Sprachig ist besser* – ahogy a kocsijában a Szent Kristóf mellé felragasztott matricára volt írva.

Saját identitása is ilyen volt, amiben helye volt őriségének (sőt: üőriségének), burgenlandiságának, osztrákságának, magyarságának, délvidékiségének, európaiságának, finnugorságának, törökségének és szlávtságának is. Lelkes örömmel ismerte fel környezetében mások rejtett identitásait is, és akarva-akaratlanul támogatta is azokat. Talán nem véletlen, hogy ő a világ számára sokszor értelmezhetetlen, kategorizálhatatlan volt: számtalan esetben tapasztaltam, hogy a legkülönbözőbb módokon próbálták őt értelmezni. Ausztriában sokszor magyarnak tartották, Magyarországon gyakran osztráknak vagy németnek titulálták, és ugyanígy sokan meglepődtek azon, hogy gyanújukkal ellentétben Attila nem orosz, komi, tatár, udmurt, zsidó, horvát vagy éppen svéd.

Hogy a metaforákban gondolkodó embert tényleg megérthessük, nekünk is metaforához kell nyúlnunk. Attila gömbvillám volt: a benne lévő energiát igazából nem tudtuk megérteni, nem tudtuk maradéktalanul felhasználni, sziporkázva, sokszor követhetetlenül és „törvénytelenül” csapongott közöttünk. Mégis mindenkibe, aki ismerte, örök, megemészthetetlenül talányos, mély emléket égett.

Legyen neked könnyű a föld, barátom!

NAGY ZOLTÁN

* * *

Dobó Attila 1954. augusztus 13-án született Salzburgban. 1973-ban érettségizett Mattersburgban (Nagymartonban), humán tagozaton. Egyetemi tanulmányait a Bécsi Egyetemen és az ELTE Bölcsészettudományi Karán végezte 1975 és 1983 között általános nyelvész és finnugor nyelvész szakon, Wolfgang Dressler, Rédei Károly és Bereczki Gábor professzorok tanítványként. 1983-ban doktorált Rédei Károly professzornál, disszertációjának címe: „Natürliche Phonologie und permische Dialekte”.

1984-ben a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen volt német lektor, majd 1985-től haláláig Pécssett tanított, előbb a Janus Pannonius Tudományegyetemen, majd jogutódján, a Pécsi Tudományegyetemen. Közben 1992-ben egy tanévet töltött a Komi Köztársaságban, ahol német és magyar nyelvet oktatott a sziktivkari egyetemen. A határon túli magyar felsőoktatásban is részt vállalt, 2007 és 2013 között ingázó oktatóként tanított az eszéki Strossmayer Egyetem Magyar Tanszékén.

Többször járt tanulmányúton a Szovjetunióban. 1991-ben két hónapot töltött Udmurtiában (Izsevszkben), 1992-ben egy évet Komiföldön (Sziktivkarban), 1993-ban egy hónapot Tomszkban. 2005-ben a hakaszoknál, 2008-ban a baskiroknál járt.

Fő érdeklődési területe a permi nyelvek fonológiája és a Volga-vidék areális kapcsolatainak voltak.

Kiválóan beszélt komi és udmurt nyelven is, s legtöbb publikációja is ebből a témakörből való.

Munkásságának jelentős részét képezték fordításai, több nyelvészeti és irodalmi könyvet (RÉDEI KÁROLY: *Syrjänische Chrestomathie mit Grammatik und Glossar*. Wien, 1978; KERESZTES LÁSZLÓ: *Geschichte des mordvinischen Konsonantismus I–II*. Szeged, 1986, 1987; BEREZKI GÁBOR: *Grundzüge der tscheremissischen Sprachgeschichte I–II*. Szeged, 1992, 1994; DOMOKOS PÉTER: *Handbuch der uralischen Literaturen*. Szeged, 1982) és könyvrészletet fordított németre, de rendszeresen fordított nyelvészeti szakfolyóiratokba is.

FANCSALY ÉVA

Kelemen Ivett: Pluratívák az északi számi (lapp) nyelvben
Debreceni Egyetemi Kiadó, Debrecen, 2015. 381 o.

KELEMEN IVETT könyvének témája különösen a finnugrisztikában számít újdonságnak, mivel plurale tantumokkal kapcsolatos kutatások finnugor nyelvekben eddig alig-alig folytak: ezidáig csak néhány rövid(ebb) tanulmány látott napvilágot elsősorban a magyar, a finn, az észt és a mordvin PT-kről (pl. KELEMEN 2008, 2011a, 2011b, 2012, MATICSÁK 2004, H. VARGA 2012, 2013), de monografikus jellegű, összefoglaló, szintetizáló munka mindössze egyetlen született RUNE INGÓnak köszönhetően a finn PT-ről (INGO 1978/1997).

Hogy a PT-kutatás a finnugrisztikában „mostohagyermek”-nek számít (szemben az indoeurópai nyelvekkel, amelyekben ez a téma régóta fontos és izgalmas kutatási terület), egyrészt azzal magyarázható, hogy a PT-k száma a finnugor nyelvekben általában csekély, a teljes szókincsnek csak töredékét alkotják, másrészt a PT-vel jelzett szemantikai mezők nem töltenek be jelentős szerepet a nyelvhasználatban, és legtöbbször meglehetősen ritkán is fordulnak elő.